

nictví, statutio, při nemovitostech městských apprehensio, ingressio. Uvedení v držbu, statutio, záleželo v tom, že novému vlastníkovu byla odevzdávána nemovitost veřejně od dvou úředních osob za určitých symbolických jednání. Původně vyžadovala se statutio při všech převodech vlastnických všech nemovitostí šlechtických, později bylo tomu tak při nemovitostech donačních, to jest těch, které byly králem poskytovány donací.

II. Po recepci římského práva pronikl v odvozeném nabytí práva vlastnického systém římskoprávní. Zachování pozemkových knih však dalo podnět k tomu, že zůstaly přece jen zbytky staršího vývoje, kladoucí důraz na vklad převodu do veřejných knih. Také nabytí vlastnictví vzdáním před soudem zůstalo ve zbytcích v tom, že převod vlastnictví se děje vzdáním před knihovním úřadem a pak zápisem do pozemkových knih. Historickým vývojem lze si vysvětliti, že i v době nové mluví se o t. zv. vlastnictví naturálním toho, kdo nabyt nemovitosti bez vkladu do pozemkových knih oproti vlastnictví knihovnímu.

Zvláštními případy nabytí vlastnictví jest nabytí nápadem dědickým, přiklepem při exekuční dražbě a také vyvlastněním. Vyvlastnění, jež v novější době nalézá dosti podrobnou úpravu v právních předpisech, má své historické základy. Spočívá v zásahu státu do práva vlastnického, neboť vyvlastnění jest odnětí neb omezení vlastnického práva zřetelem na veřejné blaho za náhradu. S případy vyvlastňování setkáváme se ve střední Evropě velmi brzy, zvláště v městech. Z důvodů veřejných mohlo býti odňato vlastnictví v městech na př. při zřizování ulic, při stavbě mostů, při stavbě kanálů a p. Nauka práva přirozeného zesílila možnost zásahu státní moci do práva vlastnického a v době nové jest možnost expropriace připouštěna nejen v právních kodifikacích, ale i v ústavních listinách.

§ 14. Omezení práva vlastnického.

V samé podstatě vlastnického práva středověkého tkví, že mohlo býti omezeno. Že bývalo vlastnictví téměř pravidlem omezováno, toho příčinou byl současný řád společenský, který z různých důvodů, zvláště z poměrů rodinných, sousedských nebo společenských připouštěl omezení vlastnického práva. Jde tu tudíž o omezení podle platného právního řádu buď již podle zákona nebo podle obyčejového práva. Omezení se stalo

pak buď pro zájem veřejnosti, nebo jen určitých jednotlivých osob. V zájmu veřejném mohlo býti na př. omezeno vlastnictví zákazem dělby pozemků nebo omezením, plynoucí z úpravy stavby v městech a p.

a) Právo sousedské. Právo sousedské záleží v omezení vlastnictví pozemku zřetelem k zájmům sousedního pozemku. Nejdůležitější omezení spočívalo v t. zv. cestě z nouze. Cesta z nouze záležela v tom, že vlastník musel dovoliti sousedu z určitých hospodářských důvodů přechod přes svůj pozemek. Cesta z nouze vznikla z hospodářských poměrů, zvláště z tak zv. hospodářství trojpolního, které právě svým systémem způsobovalo nutnost cesty z nouze. Jinou takovouto povinností jest právo souvrati, t. j. právo obracet na sousedním pozemku pluh. Soused si může na sousedním pozemku složit v určitých případech náradí a stavivo. Jinou povinností sousedovou jest, že musí dovoliti, aby soused mohl vstoupiti na jeho pozemek a mohl zde čistiti potok, kterého používá jako potoku mlýnského.

Jiným velmi důležitým způsobem sousedského práva je t. zv. právo převěsy. Právo převěsy záleží v tom, že soused si může přivlastniti vše, co je na větvích, které přesahují na jeho pozemek, po případě, že může větve uřezati a rovněž i kořeny. Podobným právem je právo na přepad, t. j. na to, co přepadne. (Pravilo se: »Was in den Nachbars Hof fällt, das ist sein.«) Platily o něm předpisy různé, na př. v městském právu českém platilo, že škodil-li někomu strom z druhého pozemku na př. stínem, mohl žádati vlastník žalobou za jeho poražení. Jindy mohl vzíti v náhradu právě ovoce, které spadlo na jeho pozemek.

Při stavbě je předepsáno, že ve zdi do cizího dvora nesmějí se zříditi okna; tam, kde však již okna byla do takovéto zdi zřízena, nesmějí býti zastavena.

Pokud jde o taková díla, která škodí vedlejšímu pozemku, na př. jámy, pece a p. bývá nařízeno, že se nemají stavěti na hranicích sousedních pozemků. I o t. zv. immissích bylo ve středověkém právu dosti ustanovení. Soused nemá škoditi sousedovi dýmem, zápachem a dešťovou vodou. Řemeslníci, kteří ohně při svém řemeslu používají, mají opatřiti, aby jiskry na sousední střechu nelítaly a p.

Různá tato omezení práva vlastnického zůstala i po recipo-

vání norem římského práva a byla ještě rozšířena právě různými předpisy tohoto práva.

b) Práva regální. Řada omezení vlastnického práva plyne z t. zv. práv regálních. Jsou to určitá výsostná práva s počátku panovníkova, pak státu, jež přinášejí panovníkovi neb státu užitek. V době středověku v době státu patrimonijního i v době státu stavovského se tato regální práva neobyčejně rozšířila. S panovníka přešla tato práva na fiskus, částečně i na stavy. V říši římskoněmecké závodili o práva regální zeměpáni s císařem. Práva regální hleděli co nejvíce rozšířiti. Zvláště za absolutních panovníků se počet regálních práv rozšířil (theoretici vypočítali až na 400 druhů regálních práv). Dělí se také na *regalia maiora* a *minora* (*maiore, in quibus potissimum suprema potestas relucet, a dále minora, quae potius ad fiscale ius et proventus, quam ad ipsam spem potestatem spectant*).

V novější době zbyly po regálních právech v právních řádech jen zbytky. Novější theorie i právní řád nejsou pojmu regálu příznivy. Jen výjimečně vyskytá se pojem regálu pro některá výsostná práva státu, která obsahově jsou soukromoprávními a která přísluší státu.

1. Právo lesní a honební. Lesy náležely s počátku všem členům určitého rodu do společného vlastnictví. Když moc knížete a panovníka zesílila, náležel les, dosud neokupovaný, králi. Byl to les královský. Kromě něho byl také les jednotlivých velmožů. Moc královská se však rozšířila ponenáhlu i na soukromé lesy. Král vykonával na ně různý dozor, kterým velmi omezoval soukromé vlastnictví lesů. Na př. hrozí se tresty tomu, kdo ve svých soukromých lesích bude na stromech a p. způsobovati škodu. V novější době státní dozor nad soukromými lesy se zeslaboval, přece však někde zůstal vyjádřen v tom, že bez státního souhlasu brání se lesy mýtití, po případě ničití.

S lesním právem se vyvíjelo právo honby. V nejstarší době právo honby bylo spojeno s vlastnickým právem k lesům. Později se však honební právo oddělilo od vlastnictví k půdě a tvořilo samostatné právo i na půdě cizí. Omezeno bylo však brzy tím, že se vytvořil regál královský, po případě zeměpanský, jak se vyvinul v říši německé. Jen někde v říši zůstalo lovecké právo vlastníkům půdy, zvláště vrchnostem, které je uplatňovaly i na půdě selské. Honba se dělila také na *venatio magna*

nebo na venatio parva, t. j. právo honební na zvěř vysokou a na ostatní. Venatio parva připouštěna leckde každému, i poddaným.

V zemích českých náleží honba králi na jeho rozsáhlých statcích. Mimo půdu královskou náleží lovecké právo vlastníku půdy. Kdo prodává les, musí převáděti lesní majetek i s loveckým právem. V zemích českých tudíž nebyl královský regál, pokud jde o právo lovecké, proveden úplně. V Polsku naopak bylo provedeno regální právo lovecké, takže muselo předcházeti svolení královské i při lovu na pozemcích soukromých. Ale i zde královský regál lovecký ustupoval a právo lovecké spojováno bylo s vlastnictvím pozemkovým jednotlivých vlastníků, kterým král privilegiemi uděloval právo lovecké.

V době pozdější vývoj směřoval k odstranění honebního práva na cizí půdě a zdůrazňoval, že jen vlastníkům půdy náleží právo honby. Ponechával však státu z vrchnostenského práva státního stanoviti určitými předpisy honební dobu, hájení a p. a stát v době nové vyhrazuje si dávat, po případě odepríti povolení k výkonu práva honebního určitým osobám. Výkon práva honebního poskytuje se také osobám, které jsou vlastníky určitých pozemků, pozemky ostatních vlastníků se spojují a výkon honebního práva náleží pak honební společnosti, složené z vlastníků těchto pozemků. Právo honební může pak býti vykonáváno ve vlastní režii nebo může býti propachtováno.

2. P r á v o v o d n í a r y b á ř s k é. Velké řeky splavné byly pokládány ve středověku v říši římsko-německé za řeky veřejné, které sloužily prospěchu veřejnému. Ale i zde, právě tak jako při lesích, tato veřejnost byla omezena tím, že král pokládal řeky za statky, na nichž mu náležela určitá práva. Řeky velké a splavné sloužily i pak prospěchu veřejnosti, ale panovník osvojil si právo upravovati na nich některé poměry. Vyvinulo se na nich regální právo královské, později regální právo fisku, z něhož plynulo, že král (fiskus) si osvojil z řek určité užitky. Tento regál opravňoval pak krále (fiskus), aby uložil všem osobám, které měly užitky z tekoucích řek poplatky. Byly to na př. poplatky z plavby, z přístavů na řekách, z mostů, ze všelikých mlýnských staveb a p. Protože i řečiště náleželo fisku, náležely fisku i ostrovy, které v řece povstaly. Říši náleželo i soudnictví o poměrech na řekách.

Tento regál královský změnil se časem v regál zeměpanský, když zeměpáni nabyli vrchnostenských práv.

Jinde se nevyvinul vodní regál královský. Bylo tomu tak na př. v zemích českých, kde splavné řeky byly řekami svobodnými pro plavbu, kde však jinak užitky, plynoucí z řek, náležely vlastníkům břehů.

Voda potoků a řek nesplavných je všude ve vlastnictví vlastníků okolních pozemků. Byly to t. zv. aquae aquarumque decursus. K těmto soukromým vodám náležely i rybníky, prameny a studny. Každý vlastník soukromé vody mohl podniknouti s vodou vše, ale byl vázán tím, že musel bráti ohled na vlastníka pozemku hořejšího a dolejšího. Mohl na př. měniti tok vody na svém pozemku, ale musel pustiti vodu do starého řečiště u pozemku sousedního. Nesměl tekoucí vodu zdržovati a měl-li z tekoucích potoků určitý prospěch, musel vynaložiti na úpravu vody práci, aby nezpůsobila dolenímu vlastníku žádných škod.

V novější době podlehlo také vodní právo recepci, ale z římského práva nebyly recipovány všechny předpisy, protože je nebylo možno doslovně aplikovati na jiné přírodní poměry ve stř. Evropě. V novější době byla vyjádřena v zákoně buď zásada, že veřejné řeky splavné jsou majetkem státním, nebo že náležejí mezi res communes omnium. Při použití obou zásad stát upravuje určité právní poměry na veřejných řekách svými předpisy. Kromě nich se uznávají řeky soukromé, řeky nesplavné. Pro zapisování právních poměrů na řekách jsou zřizovány zvláštní vodní knihy.

S právem vodním souvisí právo rybářské. Právo rybářské se řídí podobnými pravidly jako právo vodní. Na velkých a splavných řekách v říši německé náleželo k regálu královskému. Také rybářské právo se mění ponenáhlu z regálu královského v regál zeměpanský. V moři ovšem bylo rybářství svobodno a každému dovoleno.

Ve vodách, které jsou soukromým vlastnictvím určitých osob, jest právo rybářské rovněž ve vlastnictví soukromých osob.

V zemích českých, kde vodní právo jest v rukou jednotlivých vrchností, je i právo rybářské v rukou soukromých osob. Náležejí těm osobám, kterým náležejí jednotlivé řeky, potoky, studně a p.

V Polsku byl původně regál královský i na lovení ryb. Později rybářské právo dostalo se do rukou soukromých vlastníků jednotlivých vod.

I v novější době zůstaly v rybářském právu některé zbytky starších zásad. Zůstala státní svrchovanost nad výkonem rybářského práva a je vyjadřována udílením státního povolení k výkonu rybářského práva ve veřejných řekách. Právo rybářské bylo ovšem upraveno řadou zvláštních rybářských zákonů.

3. H o r n í p r á v o. Horní právo ze soukromoprávního hlediska způsobuje rovněž omezení vlastnického práva u určitých pozemků. Původně náležejí všechny nerosty pod povrchem vlastníkovu pozemku. Snad vlivem práva římského vyvíjí se zásada, že vlastník pozemku, těžící drahé kovy, má odváděti králi určité poplatky z vytěžených kovů.

Z těchto poplatků vytvořil se k r á l o v s k ý r e g á l, podle něhož vlastnictví k drahým kovům a k soli náleželo panovníkovi, vlastnictví k povrchu vlastníkovu. Vlastník k dolování drahých kovů na svém pozemku potřeboval povolení panovníkova. Vlastnictví nemovitosti bylo z druhé strany omezeno i t. zv. h o r n í s v o b o d o u, která opravňovala hledati kovy na kterémkoliv pozemku, i na cizím. Vlastník pozemku nemohl tomu zabrániti. Byla mu placena jen náhrada za způsobené škody a dáván podíl na dolování.

Zásady tyto platily v horním právu v celé střední Evropě. V říši římsko-německé horní regál brzy nabyli zeměpáni. Za absolutistického státu zásada horního regálu sesílila a stát zasahal v dolování velmi podrobnými předpisy. Novější doba právo státu seslabila v pouhé výsostné právo státní.

V zemích českých regální právo získali i stavové, ovšem jen na nižší kovy (měď, cín, olovo, železo a rtuť, a jiné nerosty, kamenec, skalici, síru). K vyšším kovům zůstal regál vyhrazen králi. (Narovnání o kovy z r. 1534 a 1575.)

Původně provozoval král a velmoži práci na horách pomocí nesvobodných horníků, později vznikla třída horníků svobodných, kteří byli podnikateli a zároveň horníky. Brzy mezi těmito svobodnými horníky došlo k rozdělení na podnikatele a na vlastní havíře. Havíři vykonávali práci, těžaři neboli kverkové nesli náklad na podnikání. Kverkové se spojovali v těžařská družstva, která měla hory ve společném vlastnictví. Těžařská družstva svým kapitálovým podnikáním se velmi přiblížila již

během století 14. k pojmu moderní akciové společnosti. Každému členu těžarstva náležel ideální podíl. Základem pro rozdělení na podíly bylo dělení na čtyři šestihodinné denní šichty. Náklad na jednu denní šichtu vedli buď dva, čtyři nebo osm kverků a podle toho vzniklo osm, šestnáct nebo zpravidla dvaatřicet dílů, kteréžto rozdělení se stalo pravidelným. S dílem byl spojen náklad na vedení hor, ale také i podíl na výtěžku z hor. Díl byl v době pozdější rozdělen na čtyři části, t. zv. kuksy, které mohly náležeti jedné nebo více osobám. Celé těžarstvo bylo tudíž rozděleno na 128 kuksů. Kuksy svou povahou velmi se blížily moderním akciím.

Již během starší doby se vytvořily zvláštní předpisy upravující způsob, jak se doly zakládaly. Šlo tu především o vyměřování t. zv. horního pole, na němž podnikatel mohl prováděti dolování. O propůjčení tohoto povolení musel podnikatel žádati (mutovati). Již během středověku vznikly podrobné předpisy o úpravě štol, t. zv. právo štolové. Hornímu právu jsou známy ve středověku již předpisy o poměru dělníků k podnikatelům, o pracovní době horníků a p. Pro zápisy právních poměrů na horách a pro úřadování horních úřadů a soudů vytvořily se v některých zemích zvláštní horní knihy, které měly povahu knih pozemkových, pokud se do nich zapisovaly změny právních poměrů k horám.

Nejdůležitější zásady horního práva ze starší doby zůstaly zachovány i v době nové, ovšem, že v podrobnostech se řada ustanovení změnila.

I v novější době jsou určité minerály vyňaty z pozemkového vlastnictví. Jsou to t. zv. »vyhrazené minerály«. Jsou to minerály, jichž dobývání buď vůbec náleží státu (na př. sůl), nebo jsou vyhrazeny tomu, kdo od státu nabytí povolení tyto nerosty hornicky dobývat. I v moderním zákonodárství zůstala zachována svoboda dolování. Každý může hledati vyhrazené minerály i na cizím pozemku, ovšem se svolením vlastnickým nebo na podkladě svolení horních úřadů. Objeví-li kdo nové ložisko minerálů, jež dosud nikomu nebylo propůjčeno, má nárok na povolení k dolování, které se mu udílí propůjčkou. Propůjčením nabývá vlastnictví k dolům, horního vlastnictví, které záleží ve výhradním právu dobývatí minerály na pozemcích v propůjčce určených (v t. zv. dolovém poli). Oprávněný, jemuž propůjčka byla udělena, má nárok na všechny minerály

v dolovém poli nalezené, kromě těch, jež jsou vyhrazeny vlastníkovi pozemku. Vlastnictví k dolům jest samostatným právem majetkovým a je prohlašováno za věc nemovitou. Je zapisováno do zvláštních knih horních. Také moderní horní knihy mají svůj vzor ve starších horních knihách, jsou ovšem určeny jen pro zápisy právních poměrů na horách.

I v sdružení podnikatelů hor zůstala řada podstatných znaků dřívějších. Jde tu o analogii akciové společnosti, při čemž kuks liší se od akcie tím, že zní na jméno, nikoliv na majitele, nezní na určitou částku, nýbrž na určitý podíl vyjádřený počtem kuksů (100, 1000). Podnikatelé hor, kverkové, na rozdíl od akcionářů nejsou povinni zaplatiti určitou částku peněžitou, nýbrž mají povinnost přispívati peněžitě, pokud toho vyžaduje provozování dolování.

Právní postavení horníků ovšem bylo upraveno novými zákonnými předpisy.

c) Omezení práva vlastnického plynoucí z práva rodinného. Rodinné právo majetkové způsobovalo omezení práva vlastnického jednotlivých členů rodiny. I otec byl omezen v dispozicích rodinným majetkem. Jak bylo již při vyličení rodinného nedílu zmíněno, měli všichni členové rodiny nárok na to, aby jim jmění zděděné po otcích bylo zachováno. Otec nemohl disponovati majetkem ani na případ smrti. Právo toto nazývá se právem čekaneckým. Později se zeslabilo tak, že bylo nutno při dispozicích rodinným majetkem vyžádati si jen souhlasu ostatních členů rodiny. Zbytky tohoto omezení jevily se i později v právu dědickém a v rodinném právu majetkovém. (Srv. níže.)

§ 15. Právo lenní.

Lenní právo má nejen neobyčejný význam pro dějiny veřejného práva ve střední Evropě, nýbrž i pro právo soukromé. Mezi pánem a vasalem je nejen právní poměr, který má své důsledky pro právní postavení mana a pána ve veřejném právu, nýbrž zakládá také určité právní poměry, i pokud jde o léno samo.

Lenní právo mělo podobně jako ve veřejném právu největší význam v říši římsko-německé. V jiných zemích ve střední Evropě mají lenní poměry význam jen podřadný. V zemích čes-